

ΤΑΞΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

Μετά από τους παραπάνω ορισμούς των ταξικών (και μη ταξικών) θέσεων, αρχίζει να γίνεται αντιληπτή η αναλυτική ισχύς αυτής της ταξινόμησης στους κοινωνικούς σχηματισμούς: Το πλεόνασμα αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης από ποικίλες κοινωνικές ομάδες. Πρώτα πρώτα βρίσκονται σε προφανή αντιπαράθεση οι κάτοχοι της θεμελιώδους ταξικής διεργασίας. Για παράδειγμα, στο καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής, οι εργαζόμενοι στην παραγωγή των εμπορευμάτων βρίσκονται σε διαρκή αντιπαράθεση με τους σφετεριστές του πλεονάσματος (καπιταλιστές), όσον αφορά το μέγεθος, το τρόπο, το χρόνο και το τόπο παραγωγής του πλεονάσματος. Είναι σαφές ότι τα συμφέροντα των δυο ταξικών θέσεων είναι αντικρουόμενα: Μεγαλύτερο πλεόνασμα σημαίνει μεγαλύτερο κέρδος για τον καπιταλιστή (και για άλλους) και ταυτόχρονα μεγαλύτερο βαθμό εκμετάλλευσης για τον εργαζόμενο. Όπως θα δούμε, ο καπιταλιστής προσπαθεί συνέχεια να αντικρούσει αυτή τη κατάσταση, διοχετεύοντας ένα ποσοστό του πλεονάσματος προς πολιτικές και πολιτισμικές (μη ταξικές) διεργασίες, όπου π.χ. μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της νομοθεσίας η θεμελιώδης ταξική διεργασία (που περιέχει το στοιχείο της εκμετάλλευσης) θεωρείται ως η ορθή, δεδομένη και αδιαμφισβήτητη τάξη πραγμάτων. Εκτός όμως από τις θεμελιώδεις ταξικές θέσεις, ο ανταγωνισμός επεκτείνεται και στις υπαγόμενες, ακόμα και στις μη ταξικές κοινωνικές θέσεις. Είναι σαφές ότι οι εκπρόσωποι των υπαγόμενων τάξεων (που αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο) βρίσκονται σε συνεχή μεταξύ τους διαμάχη, ποιος θα πάρει μεγαλύτερο μερτικό από το πλεόνασμα. Επίσης, οι κάτοχοι των μη ταξικών θέσεων διαμάχονται τόσο με τους (εργοδοτούντες αυτούς) κατόχους των υπαγόμενων τάξεων όσο και μεταξύ τους, όσον αφορά τη μεγιστοποίηση του εισοδήματός τους και την απόκτηση της μέγιστης «κοινωνικής καταξίωσης». Τέλος, εξ ίσου σημαντική είναι η εσωτερική διαμάχη μέσα στο ίδιο το άτομο όταν κατέχει πολλαπλές ταξικές θέσεις. Η κάθε ταξική του θέση βρίσκεται «μέσα του» σε διαρκή αντιπαράθεση με όλες τις υπόλοιπες σε ένα περιβάλλον διαρκούς διαμάχης, που τελικά εσωτερικεύεται και επηρεάζει τον ανθρώπινο χαρακτήρα. Όλα αυτά όμως θα ξεκαθαρίσουν όταν εξετάσουμε διεξοδικότερα τις θεμελιώδεις, τις υπαγόμενες και τις μη ταξικές διεργασίες (τάξεις) στο καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής, που βρίσκεται και στο στόχαστρο της κριτικής της μαρξιστικής ανάλυσης.

Η ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΤΑΞΙΚΗ ΔΙΕΡΓΑΣΙΑ

Μεταξύ άλλων, δυο βασικές διεργασίες που εξασφαλίζουν την λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής είναι ο θεσμός της ιδιοκτησίας και η «ελεύθερη» αγορά. Στη τελευταία γίνεται η συνδιαλλαγή της αγοροπωλησίας, όπου ανταλλάσσονται

εμπορεύματα, συνήθως με τη μεσολάβηση του χρήματος¹. Ένα από τα εμπορεύματα που ανταλλάσσονται στην «ελεύθερη» (ή ελεγχόμενη) αγορά είναι και η εργατική δύναμη (σωματική ή πνευματική), η αξία της οποίας ορίστηκε στα προηγούμενα. Η εργατική δύναμη θεωρείται ότι είναι ένα εμπόρευμα που ανήκει στον εργαζόμενο και προσφέρεται στον εργοδότη κατόπιν κατάρτισης συμβολαίου (σύμβασης εργασίας) έναντι αμοιβής (μισθού), που μπορεί να είναι ίση, μικρότερη ή μεγαλύτερη από την αξία της εργατικής δύναμης. Τούτο εξαρτάται από τις τρέχουσες κοινωνικές συνθήκες, οι οποίες απορρέουν κυρίως από την προσφορά και ζήτηση του εμπορεύματος «εργατική δύναμη» στην αγορά εργασίας, αλλά και από τρέχοντες θεσμούς, όπως η εργασιακή νομοθεσία, η ισχύς συλλογικών συμβάσεων, η δύναμη των σωματείων. Με άλλα λόγια, η συνδιαλλαγή μπορεί να είναι ίση ή άνιση, υπέρ ή εις βάρος του εργαζόμενου.

Ο εργοδότης (καπιταλιστής) συνδυάζει την εργατική δύναμη (μεταβλητό κεφάλαιο) με το σταθερό κεφάλαιο (κεφαλαιουχικά αγαθά όπως μηχανήματα, κτίρια, πρώτες ύλες, ενέργεια κλπ) και **καρπύονται** (βάσει θεσμικής νομοθεσίας) τα παραγόμενα αγαθά. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, τα παραγόμενα αγαθά (αξίες χρήσης) εμπεριέχουν μέρος (πάγια) ή το σύνολο (Α' ύλες) της αξίας του σταθερού κεφαλαίου², όλη την αξία της εργατικής δύναμης (μισθοί) και την απλήρωτη εργασία (πλεονασματική εργασία) που ενσωματώνεται στο εμπόρευμα με την μορφή της υπεραξίας. Η υπεραξία αποτελεί ουσιαστικά την διαστολή της αξίας της εργατικής δύναμης (μεταβλητού κεφαλαίου) και ως εκ τούτου αυτού καθεαυτού του κεφαλαίου, το οποίο εκλαμβάνεται σαν το άθροισμα του σταθερού και μεταβλητού κεφαλαίου. Η διεργασία, κατά την οποία με τον συνδυασμό μέσων παραγωγής και ανθρώπινης εργασίας ενσωματώνεται υπεραξία στα εμπορεύματα την οποία καρπύονται ο καπιταλιστής, ονομάζεται **θεμελιώδης καπιταλιστική ταξική διεργασία** (fundamental capitalistic class process). Η υπεραξία υπάρχει ενσωματωμένη στο εμπόρευμα, αλλά υλοποιείται (δηλαδή έρχεται στα χέρια του καπιταλιστή με τη μορφή του χρηματικού κέρδους) **μόνο όταν κατορθωθεί η πώλησή του**.

Η πώληση υλοποιείται σε **τιμές** που διαμορφώνονται στην αγορά και που μπορεί να είναι μεγαλύτερες, μικρότερες ή ίσες με την ενσωματωμένη αξία κατά τον μαρξιστικό ορισμό. Οι τιμές αυτές ανταποκρίνονται στη μέση αξία της εν λόγω μονάδας χρήσης (ενσωματωμένη

¹ Το χρήμα που καθιερώνει μια κοινωνική ομάδα μπορεί να εκληφθεί σαν εμπόρευμα (commodity) που φέρει (ή εκπροσωπεί) δηλωμένη αξία κοινής αποδοχής. Έτσι, μπορεί να γίνονται μέσω του χρήματος ανταλλαγές εμπορευμάτων, όπου ετεροχρονίζεται η απόκτηση της επιθυμητής αξίας χρήσης. Για παράδειγμα, πουλάω μια δωδεκάδα αυγά, και με τα χρήματα που παίρνω αγοράζω 2 κιλά ζάχαρη όπου και όταν θέλω (αργότερα).

² Η αξία του σταθερού κεφαλαίου μεταφέρεται άμεσα (πρώτες ύλες) ή προοδευτικά (αποσβέσεις παγίου εξοπλισμού), αλλά πάντα αμετάβλητη στο παραγόμενο εμπόρευμα, δηλαδή δεν παρατηρείται κατά την παραγωγή διαστολή της αξίας του σταθερού κεφαλαίου (όπως γίνεται με το μεταβλητό κεφάλαιο).

εργασία) που επικρατεί στο κλάδο, που αντιστοιχεί στην εφαρμογή του μέσου επιπέδου της τρέχουσας τεχνολογίας. Η τελευταία ουσιαστικά καθορίζει τη μέση παραγωγικότητα εργασίας του κλάδου. Σε καμιά περίπτωση δεν είναι εγγυημένο ότι ο καπιταλιστής θα επαληθεύσει (καρπωθεί) μετά την πώληση το σύνολο της ενσωματωμένης υπεραξίας. Μπορεί λιγότερη (αν έχει παραγωγικότητα εργασίας χαμηλότερη από τη μέση του κλάδου του), περισσότερη (αν έχει παραγωγικότητα εργασίας ψηλότερη από την μέση του κλάδου του) ή την ίδια (αν έχει παραγωγικότητα εργασίας ίση με τη μέση του κλάδου του). Σε περιπτώσεις μάλιστα πολύ χαμηλής παραγωγικότητας, μπορεί να μην κατορθώσει καν να ανακτήσει το κόστος παραγωγής του (υλοποίηση αρνητικής υπεραξίας) οπότε χρεοκοπεί.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές, ότι ο κάθε καπιταλιστής είναι υποχρεωμένος να κάνει μια συνεχή προσπάθεια μείωσης του κόστους παραγωγής ανά παραγόμενη μονάδα (άθροισμα σταθερού συν μεταβλητού κεφαλαίου), ώστε να μειώνεται η ενσωματωμένη αξία σε κάθε μονάδα παραγόμενης αξίας χρήσης (αύξηση της παραγωγικότητας εργασίας). Επίσης, πρέπει να εξασφαλίζει ότι θα πωλείται συνεχώς, ταχέως και αδιαλείπτως το σύνολο της παραγωγής του, ώστε να υλοποιεί την ενσωματωμένη στα εμπορεύματα υπεραξία (κέρδος).

Η καπιταλιστική μέθοδος παραγωγής είναι μεν σύμφωνα με την μαρξιστική θεωρία σύστημα εκμετάλλευσης, έχει όμως την καινοτομία της ελευθερίας του εργαζόμενου να επιλέγει τον εργοδότη του: Η εργατική του δύναμη αποτελεί ιδιοκτησία του και την διαθέτει όπου επιθυμεί (στη πράξη βεβαίως και υπό καθεστώς κρίσης, όπως θα δούμε στα επόμενα, η ελευθερία αυτή εξαφανίζεται και ο εργαζόμενος δεν εργάζεται όπου επιθυμεί, αλλά όπου βρει). Η ελευθερία επιλογής εργοδότη δεν ίσχυε σε προηγούμενα συστήματα εκμετάλλευσης, όπως το σκλαβικό και το φεουδαρχικό: Ο εργαζόμενος είναι δεσμευμένος να εργάζεται σε συγκεκριμένο χώρο, που είτε ανήκει στον κύριό του (σκλάβος) ή αποτελεί κτήμα (φέουδο) του φεουδάρχη. Σε αμφότερα βεβαίως τα παλιότερα αυτά συστήματα, το πλεόνασμα το καρπούται ο εργοδότης (κύριος του σκλάβου ή φεουδάρχης).

Τέλος σημειώνεται ότι είναι με το συμφέρον του καπιταλιστή να αυξάνει συνεχώς τον βαθμό εκμετάλλευσης³ (με μείωση της αξίας της εργατικής δύναμης και / ή αύξηση του ωραρίου), ενώ ο εργαζόμενος έχει το αντίθετο συμφέρον. Με άλλα λόγια, εργοδότης και εργαζόμενοι βρίσκονται σε μια διαρκή ταξική αντιπαράθεση (πάλη). Σπεύδω να τονίσω, ότι η αύξηση της παραγωγικότητας εργασίας στον τομέα παραγωγής καταναλωτικών αγαθών μειώνει την αξία του μίγματος των απαραίτητων αγαθών που πρέπει να προμηθεύεται ο εργαζόμενος για την επιβίωση και αναπαραγωγή του. Με άλλα λόγια, μειώνει την αξία της εργατικής του δύναμης και *ceteris paribus* αυξάνει το βαθμό εκμετάλλευσης.

³ Υπενθυμίζεται ότι ο κατά Μαρξ βαθμός εκμετάλλευσης ισούται με το λόγο της υπεραξίας (*s*) προς την αξία της εργατικής δύναμης (*v*), ήτοι s/v .